

**RADA ADWOKATUR
I STOWARZYSZEŃ PRAWNICZYCH EUROPY**

**SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ
BIZNESU A PRAWNICY
Wytyczne II:**

2014 rok

WSTĘP

W dniu 7 lutego 2013 r. Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy (Rada) wydała Wytyczne I „Odpowiedzialność społeczna prawników” (ang. *Corporate Responsibility and the Legal Profession (Guidance I)*) zawierające informacje z zakresu definicji, podstawowych założeń oraz inicjatyw i norm międzynarodowych, unijnych i krajowych dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu.¹ W Wytycznych Rada odniosła się także do pytań „Dlaczego prawnicy, kancelarie prawne oraz samorządy i stowarzyszenia prawnicze powinny być świadome kwestii odpowiedzialności społecznej?” oraz „Jakie wyzwania stoją przed prawnikami i jak sytuacja będzie wyglądać w przyszłości?” Dokument Wytycznych II stanowi kontynuację rozważań na temat tych pytań i analizę wskazanych kwestii.

Komitet ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu jest przekonany, że społeczna odpowiedzialność biznesu nie będzie jedynie tematem w ramach fazy przejściowej pomiędzy miękkimi i twardymi przepisami prawa, ale stworzy nowe formy regulacji miękkich i hybrydowych, które stanowić będą część rodzącego się globalnego ładu w tym obszarze. Prawnicy będą musieli się tu stosownie dostosować. Z jednej strony, obszar ten będzie oznaczał dla nich nowe możliwości. Z drugiej strony, będzie rodził pytania o ochronę ubezpieczeniową czy zakres świadczonej obsługi prawnej. Jako że społeczna odpowiedzialność biznesu to obszar, który szybko się rozwija i nieustannie się zmienia, Komitet ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu będzie zmuszony zmieniać, modyfikować i uszczegóławiać swoje rozważania w przyszłości, aby być w stanie dotrzymać kroku zachodzącym zmianom.

Celem tych Wytycznych II nie jest zobowiązanie prawników do przyjęcia jakichkolwiek norm zachowań. Ponadto, w dokumencie nie wyczerpano wszystkich kwestii odpowiedzialności społecznej ani nie należy go postrzegać jako ostateczną wyrocznię w tym zakresie. Jego celem jest raczej zwrócenie uwagi prawników oraz samorządów i stowarzyszeń prawniczych na nowe szanse i wyzwania jakie niesie z sobą obszar społecznej odpowiedzialności biznesu oraz wskazanie kwestii praktycznych, które wymagają przemyślenia, a które dla samorządów i stowarzyszeń prawniczych stanowią szansę, gdy chodzi o kierowanie działaniami i zapewnienie wsparcia w tym obszarze. W dokumencie wskazano także kwestie problematyczne dla samorządów i stowarzyszeń prawniczych oraz zasugerowano obszary, w których kierowanie i wsparcie z ich strony jest pożądane.

Rada pragnie podziękować członkom Komitetu ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu za ich pomoc w opracowaniu tego dokumentu: Birgit Spießhofer – Przewodnicząca Komitetu, Alix Frank-Thomasser, Carl Bevernage, Jean-Louis Joris, Kari Lautjärvi, Florence Richard, Mary Floropoulou-Makris, Marco Vianello, Marc Elvinger, Joanna Wisla-Plonka, Coloma Armero Montes, Claes Cronstedt i Simon Hall.

W celu przekazania uwag lub uzyskania dodatkowych informacji prosimy o kontakt z Radą na adres email: ccbe@ccbe.eu

Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy

Luty 2014 r.

Dane kontaktowe:
Rada Adwokatur i Stowarzyszeń Prawniczych Europy
Rue Joseph II, 40/8;
1000 Brussels – Belgium;
Tel.+32 (0)2 234 65 10; Fax.+32 (0)2 234 65 11
E-mail ccbe@ccbe.eu - www.ccbe.eu

¹ Zob.: http://www.ccbe.eu/index.php?id=94&id_comite=54&L=0

PODSUMOWANIE

1. Każda Polityka dotycząca społecznej odpowiedzialności biznesu opracowana z myślą o prawnikach musi uwzględniać szczególną rolę i sytuację kancelarii prawnych i samorządów prawniczych, zwłaszcza w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.
2. Widzimy, że coraz więcej klientów oczekuje od swoich prawników porady na temat kwestii społecznej odpowiedzialności biznesu. Ponieważ społeczna odpowiedzialność biznesu to świeży obszar, gdy chodzi o czynności prawnicze, który obejmuje zarówno miękkie, jak i twarde przepisy prawa, wiele kwestii wymaga dalszego wyjaśnienia, a w szczególności dokładny zakres zlecenia, kwestia ochrony ubezpieczeniowej (czy porada z zakresu międzynarodowych miękkich przepisów stanowi poradę „prawną”?), potencjalne zobowiązania i ich ograniczenia w umowach z klientem.
3. Prawnik jako usługodawca może stanąć przed różnorodnymi dylematami, zwłaszcza gdy chodzi o wielość potencjalnie sprzecznych polityk różnych klientów, prośby klientów o przeprowadzenie audytu ich ksiąg i rejestrów oraz konieczność stosowania się do słabo zdefiniowanych standardów i prośb klienta (np. tych dotyczących wydłużonych godzin pracy), które będą stały w sprzeczności z jego własną polityką dostawcy.
4. W rozumieniu międzynarodowych, europejskich i krajowych instrumentów społecznej odpowiedzialności biznesu prawnicy prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą, kancelarie prawne i samorządy prawnicze kwalifikują się jako przedsiębiorstwa. Jako minimum, odpowiedzialny biznes oznacza zachowywanie zgodności z właściwymi przepisami prawa i regulacjami. Komisja Europejska życzy sobie jednak, aby przedsiębiorstwa same z siebie robiły więcej.
5. W zakresie, w jakim kancelaria prawna prowadzi działalność w krajach o słabszych strukturach nadzorczych, wskazane byłoby opracowanie polityki dotyczącej społecznej odpowiedzialności biznesu zgodnej ze standardami unijnymi.
6. Należy odnieść się do potencjalnej niezgodności pomiędzy kodeksem postępowania dostawcy klienta – mającym zastosowanie do wszystkich rodzajów działalności – a politykami dotyczącymi społecznej odpowiedzialności biznesu odzwierciedlającymi szczególną rolę prawników.
7. Wymogi społecznej odpowiedzialności biznesu dotyczące relacji z klientem muszą uwzględniać szczególną rolę prawnika w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Wymogi dotyczące zarządzania łańcuchem dostaw muszą być proporcjonalne i nie mogą stanowić zbyt dużego obciążenia biurokratycznego.

WPROWADZENIE

W dokumencie poświęconym strategii społecznej odpowiedzialności biznesu z dnia 25 października 2011 r. (ang. *CSR Strategy Paper of 25 October 2011*)² Komisja Europejska zapisała, że przedsiębiorstwa, w tym kancelarie prawne i samorządy prawnicze, powinny odnieść się do kwestii społecznej odpowiedzialności biznesu a w szczególności:

- Wszystkie duże przedsiębiorstwa europejskie zostały poproszone o poczynienie zobowiązania w zakresie uwzględnienia do roku 2014 przynajmniej jednego z następujących zbiorów zasad i wytycznych w procesie opracowywania swojego podejścia do społecznej odpowiedzialności biznesu: inicjatywa *UN Global Compact*, Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw międzynarodowych (ang. *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*), czy Wytyczne ISO 26000 z zakresu standardu społecznej odpowiedzialności biznesu (ang. *Guidance Standard on Social Responsibility*);
- Wszystkie europejskie przedsiębiorstwa międzynarodowe zostały poproszone o poczynienie zobowiązania w zakresie przyjęcia Trójstronnej Deklaracji Zasad dotyczących przedsiębiorstw międzynarodowych i polityki społecznej Międzynarodowej Organizacji Pracy (ang. *ILO Tri-Partite Declaration of Principles*) do roku 2014;
- Komisja UE oczekuje, że wszystkie europejskie przedsiębiorstwa będą stosować się do zasad społecznej odpowiedzialności biznesu szanując Prawa człowieka zgodnie z definicją zapisaną w Zasadach przewodnich ONZ.

Zgodnie z zawartymi w Wytycznych I³ przewidywaniami co do dalszego rozwoju sytuacji, widzimy coraz więcej publikacji wskazujących wymagające rozważenia daleko idące zadania prawników w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu.⁴

Ważne jest, aby prawnicy określili swoją własną przyszłość w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu i opracowali polityki i praktyki, które będą odpowiadały celowi, będą proporcjonalne do i uwzględniały imperatyw naszej roli, w szczególności w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, oraz, które będą spójne z naszymi systemami nadzoru.

² Zob. Wytyczne I, str. 8 i nast.

³ Rozdział I.

⁴ Zob. np. Prawnicy dla Rozwoju Międzynarodowego: „Wdrożenie przez kancelarie prawne Zasad przewodnich z zakresu biznesu i praw człowieka” (ang. *Advocates for International Development (A4ID): “Law firms’ implementation of the Guiding Principles on Business and Human Rights”*) www.a4id.org. A4ID sugeruje m.in., że kancelarie prawne powinny przeprowadzać analizę *due diligence* dla praw człowieka, dokonując oceny rzeczywistych i potencjalnych niekorzystnych skutków z zakresu przestrzegania praw człowieka dla swoich obecnych i potencjalnych klientów. Kancelarie prawne powinny także ocenić w jaki sposób mogą potencjalnie wywoływać negatywny wpływ klienta w obszarze praw człowieka lub przyczynić się do jego powstania, lub też zostać bezpośrednio z nim powiązane poprzez świadczone przez nie usługi. Pojęcia „niekorzystny wpływ na prawa człowieka” i „powiązanie” mają bardzo szerokie znaczenie. Według A4ID, w sytuacji zidentyfikowania ryzyka naruszenia praw człowieka, kancelaria prawna powinna wykorzystać swoją przewagę, aby doprowadzić do zmiany bezprawnych praktyk swojego klienta, a gdy to konieczne odmówić przyjęcia klienta lub zaniechać już świadczonych usług. W dokumencie zasugerowano także, że kancelarie prawne powinny umieszczać swoje zobowiązanie do szanowania praw człowieka w ich oświadczeniu na temat polityki. A4ID sugeruje, aby samorządy i stowarzyszenia prawnicze rozważyły zmianę zapisów swoich kodeksów, aby uwzględnić w nich np. zapis, że prawnicy muszą szanować prawa człowieka, że ich obowiązek wobec klienta obejmuje uwzględnienie odpowiedzialności klienta za szanowanie praw człowieka i że prawnikowi nie wolno podejmować działań ani doradzać klientowi, ani też świadczyć pomocy prawnej na rzecz klienta w zakresie postępowania, co do którego prawnik wie, że stanowi ono naruszenie uznawanych na całym świecie praw człowieka. Samorządom prawniczym zaleca się rozważenie w jaki sposób należy podejść do sytuacji, gdy klient ogranicza zakres prac prawnika i stosownie wyłącza z niego poradę dotyczącą międzynarodowych praw człowieka. Samorządy prawnicze proszą się także o rozważenie czy pojęcie „najlepszy interes” klienta obejmuje prawa człowieka, czy wycofanie się prawnika z umowy o świadczenie obsługi prawnej „z ważnego powodu” powinno obejmować nierespektowanie przez klienta praw człowieka oraz czy ujawnienie informacji powinno być dozwolone gdy konieczne w celu udzielenia odpowiedzi na poważną skargę lub w postępowaniu prowadzonym przeciwko prawnikowi a dotyczącym jego zaangażowania czy współudziału w wywieraniu przez klienta niekorzystnego wpływu na prawa człowieka.

1. SYTUACJA I ROLA PRAWNIKÓW

Każda dyskusja na temat społecznej odpowiedzialności prawników musi uwzględniać szczególną rolę i sytuację prawników, tak aby oczekiwania z niej wynikające były realistyczne, adekwatne i proporcjonalne, w szczególności gdy chodzi o relację z klientem.⁵

a) Sytuacja prawników w Europie

Znaczącą większość członków europejskich samorządów prawniczych stanowią prawnicy prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą oraz małe i średnie kancelarie prawne, które obsługują klientów krajowych i europejskich. Przyjmuje się, że Unia Europejska i jej państwa członkowskie dysponują solidnym łańdźm środowiskowym i społecznym, solidnymi systemami legislacyjnymi i że posiadają one instytucje, które są w stanie chronić ludzi i środowisko naturalne. Zasady Symetrii (ang. *Equator Principles*) z zakresu finansowania projektów kwalifikują np. większość państw członkowskich UE jako „Państwa wyznaczone”; dla projektów prowadzonych w tych państwach wystarczy zachować zgodność z właściwymi przepisami prawa, regulacjami, pozwoleniami oraz z europejskimi i krajowymi mechanizmami dotyczącymi interesariuszy i składania skarg i zażaleń. To nie wyklucza jednakże możliwości zrobienia czegoś więcej z własnej woli, zgodnie z zaleceniem Komisji UE oraz w odpowiedzi na rosnące oczekiwania klientów i młodych prawników. Sytuacja wygląda jednak inaczej w przypadku kancelarii prawnej, klienta i/lub projektu realizowanego lub prowadzonego w strefach dysponujących słabym łańdźm, gdzie poziom ochrony jest znacząco niższy niż w Europie.

Europejski rynek prawniczy jest na ogół postrzegany jako rynek nasycony, charakteryzujący się nadmiarem zdolności produkcyjnych. To oznacza, że kancelarie prawne, zwłaszcza duże korporacje, obsługujące międzynarodowych klientów, muszą poczynić znaczne wysiłki, aby pozyskać klientów i zlecenia. Przedsiębiorstwa międzynarodowe „korzystają” z określonych kancelarii prawnych do określonych celów i zapraszają kancelarie prawne do wnioskowania o zlecenia i wpis na listę kancelarii obsługujących daną spółkę, dzięki czemu kreują sytuację ciągłej konkurencji. Długoterminowe umowy z klientami na wyłączność, w ramach których prawnik jest doradcą klienta w szerszym tego słowa znaczeniu, dzięki czemu ma możliwość wpływania na klienta także poza realizowanym określonym zadaniem należą do rzadkości, przynajmniej gdy chodzi o klientów międzynarodowych.

b) Rola prawnika/kancelarii prawnej a sprawowanie wymiaru sprawiedliwości

Z jednej strony, prawnik/kancelaria prawna jest dla klienta doradcą i dostawcą usług. Z drugiej strony, prawnik odgrywa istotną rolę w bieżącym zapewnianiu praworządności.

Jako doradca i dostawca usług, prawnik/kancelaria prawna na ogół jest uzależniony od zakresu usług określonego przez klienta. Prawniki mogą uświadomić klientowi konieczność uwzględnienia w obsłudze także innych kwestii, np. praw człowieka. Jednak decyzja co do zakresu otrzymywanych (i opłacanych) usług pozostaje wyłącznie w gestii klienta. Prawniki pełnią rolę doradcą, co oznacza, że klient może, ale nie musi zastosować się do porady. Toteż, na ogół prawnik może zostać pociągnięty do odpowiedzialności tylko za własną poradę a nie za postępowanie klienta. Pozycja prawnika w promowaniu i wdrażaniu praworządności jest jedyna w swoim rodzaju. Jedną z podstawowych zasad praworządności stanowi, że każdy ma prawo do reprezentowania przez prawnika i że rola prawnika pozostaje odmienną od decyzji czy postępowania klienta. Ze względu na jego funkcję urzędową, prawnik podlega nie tylko powszechnym przepisom prawa mającym zastosowanie do wszystkich osób i przedsiębiorstw, ale także określonym zasadom i regulacjom samorządów prawniczych, m.in. wymogom zachowania poufności i tajemnicy adwokackiej/radcowskiej, ograniczeniom w zakresie rozwiązywania umowy z klientem, a w

⁵ Pewne daleko idące oczekiwania, określone przez organizacje pozarządowe i inne organizacje (zob. np. Fn.4) bazują na założeniach, które nie są spójne ze zrozumieniem roli i sytuacji prawników w Europie.

pewnych warunkach – obowiązki reprezentowania klienta w sądzie. Te zasadnicze i cenne wymogi muszą być gwarantowane i chronione. Nawet potężni sprawcy naruszeń praw człowieka tacy jak masowi mordercy mają prawo do zastępstwa procesowego i rzetelnego procesu sądowego. Prawnik może ich reprezentować, chociaż ich zachowanie nie jest spójne z normami moralnymi czy społecznymi prawnika. Jest to element funkcji urzędu prawnika i wykonywania zawodu prawnika, bez którego system sprawiedliwości nie byłby w stanie funkcjonować. Jest to zasadniczy element praworządności.⁶

c) Rola samorządów i stowarzyszeń prawniczych

Na ogół, samorządy i stowarzyszenia prawnicze to organy samorządu prawników i kancelarii prawnych. Reprezentują one interesy prawników w szczególności przed przedstawicielami rządu, parlamentu i władz państwowych. Organizacje te zapewniają szkolenia i wnoszą wkład w społeczeństwo obywatelskie poprzez opiniowanie projektów ustaw, wydawanie opinii *amicus curiae* oraz publicznych oświadczeń na temat kwestii prawnych obejmujących prawa człowieka. Niektóre samorządy prawnicze posiadają uprawnienia nadzorcze i dyscyplinujące dla kwestii objętych zakresem ich działania i postępowania pojedynczych prawników. Większość europejskich samorządów prawniczych nie posiada ogólnego mandatu politycznego, ale dysponuje umocowaniem ograniczonym do reprezentacji i organizacji dla kwestii objętych zakresem ich działania. Toteż, przyczyniają się one do wprowadzania praworządności poprzez zapewnianie klientom dostępu do kompetentnej, fachowej porady prawnej udzielanej przez prawników, którzy w swoich działaniach pozostają niezależni od zewnętrznych wpływów, są uczciwi i kierują się wysokimi normami etycznymi.

⁶ Zob. Ocena znaczenia ekonomicznego sektora usług prawniczych w Unii Europejskiej (ang. *Assessing the Economic significance of the professional legal services sector in the European Union*), George Yarrow i Christopher Decker, Instytut ds. Polityki Nadzoru (ang. *Regulatory Policy Institute*), sierpień 2012 r. str. 14-16: Jak zauważył profesor Yarrow w raporcie przygotowanym na prośbę Rady na temat znaczenia ekonomicznego sektora usług prawniczych w Unii Europejskiej, jednym ze sposobów, w który organizacje międzynarodowe takie jak Bank Światowy, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju i Amerykańska Agencja ds. Rozwoju Międzynarodowego próbowały promować rozwój gospodarczy i poprawę wyników ekonomicznych było wyrażenie poparcia dla przyjęcia „praworządności” w krajach rozwijających się i krajach fazy przejściowej. Jednakże, niektórzy komentatorzy ocenili wysiłki organów międzynarodowych, takich jak Bank Światowy, w procesie wspierania tworzenia „praworządności” w krajach rozwijających się i krajach, które wyszły z konfliktów za niespełniające oczekiwań. Praworządność nie rodzi się z odgórnego planowania. Wymaga wsparcia pośrednich instytucji i społeczności sędziów, prawników i akademików, którzy przekuwają przepisy prawa na rzeczywistość. Wynika z tego, że pozbawienie spółek i instytucji charakteryzujących się słabą historią z zakresu przestrzegania praw człowieka kompetentnej, niezależnej porady prawnej osłabiłoby proces promowania praworządności zamiast go wzmocnić, przeciwnie do celów tych, którzy dążą do promowania odpowiedzialności biznesu.

2. PORADA Z ZAKRESU SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI BIZNESU

Jak wskazano w dokumencie Wytycznych I⁷ dostrzegamy coraz więcej klientów, w szczególności, spółki międzynarodowe, którzy oczekują od swoich prawników (wewnętrznych i zewnętrznych) udzielania porad z zakresu kwestii społecznej odpowiedzialności biznesu, rozwoju sytuacji w tym obszarze, jak i miękkich i twardych „przepisów prawa” dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu. Powyższe nie stanowi (jeszcze) powszechnego standardu. Ponieważ społeczna odpowiedzialność biznesu to świeży obszar, gdy chodzi o czynności prawnicze, wiele kwestii wymaga dalszego wyjaśnienia, np. czy miękkie regulacje takie jak Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw międzynarodowych⁸ lub Zasady Symetrii⁹ stanowią „przepisy prawa”? Czy porada z zakresu miękkich przepisów prawa jest traktowana jako „porada prawna”?

Udzielając klientom porad z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu, prawnicy mogą uczestniczyć w procesie dostosowania polityki i ram normatywnych z tego obszaru. Ta rola ma ogromne znaczenie, ponieważ podjęte przez spółki zobowiązania w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu będą prawdopodobnie podlegały ocenie przez sądy krajowe; zobowiązania te mogą stanowić podstawę do pociągnięcia do odpowiedzialności, nawet wtedy gdy traktuje się je jak miękkie przepisy prawa.¹⁰ W rzeczywistości, jako prekursor twardych przepisów prawa¹¹, miękkie przepisy prawa mogą być postrzegane jako część globalnego wymiaru normatywnego, który ma wpływ na postępowanie spółek i może zostać objęty kontrolą oraz uwzględniony przez sędziów. Stosownie, pełniąc rolę radcy, prawnicy mogą zostać zobowiązani do udzielania odpowiedniej porady z zakresu miękkich przepisów prawa dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu. Prawnicy będą prawdopodobnie proszeni przez spółki o wsparcie w wypełnieniu m.in. nowych wymogów sprawozdawczych dotyczących praw człowieka, kwestii środowiskowych i zatrudnienia wskazanych w projekcie Dyrektywy o rachunkowości (ang. *Accounting Directive*)¹². W konsekwencji kancelarie prawne już zaczęły powoływać zespoły, czasem multidyscyplinarne, by móc zaspokoić te żądania. Przykładowo: transakcje w ramach finansowania projektów mogą wymagać porady z zakresu Zasad Symetrii, Międzynarodowych standardów spółek finansowych z zakresu zrównoważonego rozwoju środowiskowego i społecznego (ang. *International Finance Corporation Standards on Environmental and Social Sustainability*) oraz Zasad przewodnich ONZ.

Profesor Ruggie, autor Zasadach przewodnich ONZ wskazał: w zakresie Zasad przewodnich manewrujemy w dużym zakresie w „lśniącej szarej strefie” (stwierdzenie to dotyczy całego obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu). Dla prawnika oznacza to wkroczenie na grząski grunt i potencjalną odpowiedzialność. Wiele pojęć opracowanych w ramach dyskusji na temat społecznej odpowiedzialności biznesu w celu opisanego zakresu odpowiedzialności np. „negatywny wpływ na prawa człowieka”, „powiązanie”, „współdział”, „strefa wpływu” to pojęcia bardzo szerokie, które wymagają dalszego zdefiniowania, określenia i wyjaśnienia. W danej sytuacji i kontekście zdefiniowanie znaczenia frazy „szanować prawa człowieka” może okazać się trudne, gdy roszczenie dotyczące poszanowania tych praw wychodzi poza zachowanie zgodności z krajowymi przepisami prawa i postanowieniami sądów oraz poza tzw. sytuacje „czarno-białe”. Pojęcie mogą zdefiniować osoby stosujące Zasady przewodnie, np. w decyzjach dotyczących finansowania projektów, „panele ekspertów” w procedurach

⁷ Str. 10 i nast.

⁸ <http://www.oecd.org/corporate/mne/>

⁹ <http://www.equator-principles.com/>

¹⁰ Np. w przypadku sprawy przed „Conseil des Prud'hommes” we Francji.

¹¹ Zob. w zakresie znaczenia miękkich przepisów prawa raport roczny francuskiego organu „Conseil d'Etat” opublikowany 2 października 2013 r., dostępny na stronie: http://www.conseil-etat.fr/media/document/RAPPORT%20ETUDES/droit%20souple_4-propositions%201013.pdf

¹² Propozycja legislacyjna Komisji dla Dyrektywy zmieniającej Dyrektyw Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG w sprawie wymogów ujawniania informacji finansowych i dotyczących różnorodności przez niektóre duże spółki i grupy kapitałowe.

rozstrzygnięcia reklamacji lub organizacje pozarządowe twierdzące, że spółka w niewystarczający sposób szanuje prawa człowieka.¹³

Prawa człowieka są zazwyczaj zapisywane bardzo ogólnikowo w różnych, niespójnych Konwencjach Praw Człowieka, sformułowanych w celu ich uwzględnienia przez Państwa (które są zobowiązane do ich rozpisania na standardy zachowań). Przynajmniej w Europie funkcjonuje doktryna, że bezpośrednia stosowalność praw człowieka pomiędzy stronami prywatnymi może mieć zastosowanie tylko w nadzwyczajnych okolicznościach, gdy prawo człowieka zostało zdefiniowane tak konkretnie, że nie ma potrzeby jego dalszego doszczegółowienia za pomocą przepisów prawa, w drodze administracyjnej czy przez sądy.¹⁴ Gdy danemu prawu człowieka brakuje takiego doszczegółowienia osoba lub podmiot wnioskujący lub opowiadający się za takim prawem definiuje jego treść, ograniczenia i zarys sprzecznych praw człowieka, bardzo często bez możliwości zakwestionowania tej oceny w jakikolwiek sądzie i uzyskania pewności co do wyniku. W takiej sytuacji pojawiają się pytania o demokratyczną zasadność praworządności.

Zgodna z Zasadami przewodnimi ONZ publikacja zobowiązania do przestrzegania polityki dotyczącej praw człowieka na stronie internetowej może stanowić podstawę wniesienia powództwa przeciwko spółce/klientowi¹⁵; przeprowadzenie audytu lub analiza *due diligence* może skutkować informacjami, które mogą zostać bez trudu wykorzystane przez prokuratora, ze względu na brak zastosowania ochrony czy „zasad bezpiecznego portu” (o ile informacja nie podlega ochronie na mocy tajemnicy adwokackiej/radcowskiej).

Zalecenia:

1. Wyjaśnienie z klientem zakresu porady, tzn. czy porada ma dotyczyć tylko tradycyjnych twardych przepisów prawa, czy także miękkich i nieformalnych zaleceń z tego obszaru.
2. Odniesienie się w umowie do innowacyjnego charakteru porady z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu oraz związanych z tym obszarem niepewności i ograniczenie odpowiedzialności prawnika/kancelarii prawnej z tytułu porady dotyczącej społecznej odpowiedzialności biznesu w sposób szczegółowy lub w ramach ogólnych ograniczeń może okazać się słusznym podejściem.
3. Wyjaśnienie z ubezpieczycielem prawnika czy ubezpieczenie obejmuje tylko porady prawne w tradycyjnym tego słowa znaczeniu, w szczególności gdy chodzi o właściwe krajowe i unijne przepisy prawa, czy także porady dotyczące miękkich i nieformalnych instrumentów, w tym ONZ, OECD, IFC i zaleceń międzynarodowych organizacji biznesowych.
4. Wynegocjowanie ramowych zmian standardów ubezpieczenia w odniesieniu do porad z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu i reprezentowania klienta w sytuacji braku dostatecznej ochrony ubezpieczeniowej może okazać się słusznym podejściem (dla prawników/ kancelarii prawnych/ samorządów i stowarzyszeń prawniczych wspierających swoich członków).
5. Zaproponowanie spójnych kursów z tematyki społecznej odpowiedzialności biznesu, informowanie o ostatnich wydarzeniach w tym obszarze, w ramach ustawicznych (obowiązkowych i nieobowiązkowych) programów edukacyjnych może okazać się słusznym podejściem dla samorządów i stowarzyszeń prawniczych. Wprowadzenie społecznej odpowiedzialności biznesu do programów uniwersyteckich i szkoleń zawodowych także może okazać się wskazane.

¹³ W takiej sytuacji na mocy Wytycznych OECD dla przedsiębiorstw międzynarodowych mogą zostać powołane Krajowe punkty kontaktowe, chociaż do tej pory nie były one często stosowane.

¹⁴ Kwestia omówiona np. w zakazie niewolnictwa (art. 5 Europejskiej Karty Praw Podstawowych) i pracy dzieci (art. 32).

¹⁵ Np. bazując na Nieuczciwej konkurencji, zob. Nike przeciw Kasky; widzimy, że sądy już uznają takie publikacje na stronach internetowych jako samodzielne zobowiązanie i podstawę wniesienia powództwa dla stron utrzymujących, że zobowiązanie nie jest dotrzymywane.

6. Jeżeli kancelaria prawna zdecyduje się opublikować politykę dotyczącą społecznej odpowiedzialności biznesu, musi uznać potencjalną odpowiedzialność z tego tytułu, jednak jedynie w sytuacji nieprzestrzegania jej zapisów.

3. PRAWNIK/KANCELARIA PRAWNA JAKO DOSTAWCA USŁUG

Zasadniczy element zachowania przez spółki zgodności w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu stanowi zarządzanie łańcuchem dostaw lub łańcuchem wartości. Jako dostawcy usług, prawnicy mogą zostać poproszeni o podpisanie Kodeksu postępowania klienta jako części umowy o świadczenie obsługi prawnej lub procesu wpisania na listę obsługujących kancelarii.

Powyższe może skutkować:

- zobowiązaniem do przestrzegania przez wszystkich członków kancelarii i we wszystkich sprawach wymagań biznesowych klienta z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu¹⁶;
- obowiązkiem wprowadzenia takich samych standardów dla dostawców kancelarii prawnej i ich dostawców;
- obowiązkiem wykonywania na koszt kancelarii prawnej regularnych audytów zachowania zgodności (audytów *compliance*) – zarówno w zakresie zgodności kancelarii, jak i zgodności jej dostawców;
- obowiązkiem pozwolenia klientowi na przeprowadzenie audytu kancelarii prawnej i jej ksiąg pod kątem zachowania zgodności z kodeksem postępowania klienta, nawet bez uprzedzenia;
- prawem klienta do rozwiązania umowy o świadczenie obsługi prawnej w sytuacji niewywiązania się z powyższych zobowiązań/obowiązków.

Zasadnicze pytania/dylematy:

- (1) *W jaki sposób uniknąć sytuacji, w której kancelaria prawna podlegałaby wielu potencjalnie sprzecznym politykom różnych klientów?* Niektóre kancelarie prawne zaczęły same opracowywać własne polityki dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu, które mogą obejmować kodeks postępowania¹⁷ lub kwestie raportowania z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu, w tym cele i zakładane poziomy. Pomimo faktu posiadania przez kancelarię prawną alternatywnego podejścia do społecznej odpowiedzialności biznesu, klient może nalegać, aby kancelaria prawna podpisała jego politykę w ramach ustandaryzowanych warunków współpracy i sprzedaży; w przeciwnym razie kancelaria prawna może nie być traktowana jako spełniająca niezbędne warunki, by zostać dostawcą. Pojawiający się od czasu do czasu komentarz „my podpisujemy wszystko”, który oznacza świadomie uwzględnianie możliwości naruszenia umowy o świadczenie obsługi prawnej, nie zapewnia satysfakcjonującej odpowiedzi na ten dylemat. Zarządzanie zgodnością w sytuacji różnych kodeksów postępowania może – nawet w sytuacji niewystępowania widocznych konfliktów – skutkować olbrzymią biurokracją, na którą stać tylko duże kancelarie prawne. To samo dotyczy kosztownych wymogów dotyczących przeprowadzania audytów przez kancelarie prawne i ich dostawców, chociaż prawnicy i ich dostawcy nie są zazwyczaj traktowani jako sektory wysokiego ryzyka. Wydaje się, że te wymogi mogą prowadzić do zakłócenia rynku, wykluczając mniejsze kancelarie z globalnego łańcucha wartości. To może skutkować wykluczeniem małych i średnich przedsiębiorstw jako dostawców z krajów mniej

¹⁶ Zob. Wytyczne I, Część I, str. 4.

¹⁷ Kodeks postępowania może skutkować wniesieniem powództwa przeciwko kancelarii.

rozwinętych, które w innych okolicznościach byłyby postrzegane jako trzon zrównoważonego rozwoju w tych krajach.

Kwestia do rozważenia:

Ponieważ pojedyncza kancelaria prawna nie dysponuje siłą rynkową do stawienia oporu takim zarzutom klienta w sytuacji dążenia do spełnienia wymagań kwalifikacji jako dostawca, zasadnym może okazać się opracowanie przez *Radę wraz z krajowymi samorządami* prawniczymi wskazówek dla kancelarii prawnych jak podchodzić do takich próśb klienta o podpisanie kodeksu postępowania i jak wywiązywać się z ich typowych wymogów dotyczących łańcucha dostaw i audytu.

- (2) *Czy prośba klienta o przeprowadzenie audytu zgodności kancelarii prawnej z kodeksem postępowania, zwłaszcza bez uprzedzenia, jest w ogóle możliwa do zrealizowania? Klienci często nie są świadomi szczególnej roli kancelarii prawnych i ich obowiązków zachowania poufności i obowiązków etycznych, które nie pozwalają klientom na sprawdzenie ksiąg i zapisów/rejestrów kancelarii czy wejście na teren kancelarii i rozpoczęcie badania, zwłaszcza bez uprzedzenia.*

Zalecenie:

Gdy kancelaria prawna chce zaakceptować takie zobowiązanie do przeprowadzenia audytu, musi zapewnić, że audyt dotyczy tylko informacji i dokumentacji nienaruszającej żadnych obowiązków zachowania poufności i obowiązków etycznych, ani też obowiązku zachowania tajemnicy adwokackiej/radcowskiej. Osoby przeprowadzające audyt muszą zobowiązać się zachowania wymaganej poufności. Należy także rozważyć potrzebę nałożenia na klienta odpowiedzialności za działania osób/firm, które klient angażuje do przeprowadzenia takiego audytu.

- (3) *Kodeks postępowania klienta może zawierać szeroki wachlarz obowiązków z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu, np. zapis „szanowanie praw człowieka zgodnie z definicją zawartą w Zasadach przewodnich ONZ” – jako że Zasady przewodnie ONZ odnoszą się tylko do Konwencji Praw Człowieka ONZ nie definiując konkretnych standardów zachowania, w jaki sposób kancelaria prawna może zapewnić, że „zachowuje zgodność”, mając na uwadze zwłaszcza sankcje w postaci rozwiązania umowy o świadczenie obsługi prawnej w sytuacji „niezachowania zgodności”?*

Najlepiej byłoby, gdyby oczekiwane standardy postępowania zostały dokładniej zdefiniowane w umowie o świadczenie obsługi prawnej, jednakże jest to proces bardzo uciążliwy i czasochłonny. Jeżeli chodzi o kancelarie prawne i zlecenia obsługi prawnej w Europie, wystarczającym powinno okazać się zawarcie odniesienia do zachowania zgodności z właściwymi europejskimi i krajowymi przepisami prawa wdrażającymi wymogi z zakresu praw środowiskowych, pracowniczych i praw człowieka lub zawarcie odniesienia do obowiązków, które przewiduje inicjatywa UN Global Compact, gdy kancelaria prawna jest jej sygnatariuszem.

Kwestia do rozważenia:

Ponieważ siła rynkowa pojedynczej kancelarii prawnej jest zbyt ograniczona, zasadnym

może okazać się opracowanie przez Radę wraz z krajowymi samorządami prawniczymi dla kancelarii prawnych „przewodnika po sposobach interpretowania” standardowych próśb z zakresu kodeksu postępowania z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu.

- (4) *Nie jest niczym nadzwyczajnym, że klient prosi kancelarię prawną o podpisanie z jednej strony umowy/kodeksu postępowania zawierających zapisy takie jak „zakaz nadgodzin”, „prawo do życia rodzinnego” itd., które, stoją jednak w sprzeczności z żądaniami klienta do prowadzenia negocjacji dwadzieścia cztery godziny na dobę, wprowadzania poprawek do projektów dokumentów podczas weekendu i „załatwienia sprawy”.* Kancelaria prawna znowu doświadcza niemożliwego do uniknięcia konfliktu (i technicznie naruszenia umowy o świadczenie obsługi prawnej) i zazwyczaj odłoży na bok kodeks postępowania na korzyść osiągnięcia wyników oczekiwanych przez klienta.

Kwestia do rozważenia:

Uczciwe omówienie sytuacji i dylematów z klientem może okazać się słusznym podejściem do tego tematu.

- (5) *Klienci w coraz to większym stopniu domagają się od kancelarii prawnych informacji na temat praktyk w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu w oparciu o kwestionariusze dostawcy.* Kwestionariusze wymagają zazwyczaj podania szczegółowych danych z zakresu zachowań ekonomicznych, społecznych, środowiskowych, w tym statystyk dla różnorodności, danych na temat śladu węglowego, danych dotyczących wszelkich akredytacji np. norm ISO, kopii raportów poświęconych społecznej odpowiedzialności biznesu, polityk wewnętrznych i podejścia kancelarii do procesu zakupowego. Ocena uzyskana dla tych wymogów może stanowić czynnik wyboru odpowiedniego doradcy.

Kwestia do rozważenia:

Ponieważ wiele z tych kwestionariuszy bazuje na inicjatywie *UN Global Compact* lub innych międzynarodowych wytycznych, możliwość wykazania przez kancelarię posiadania polityk opartych na tych wytycznych zapewnia jej istotną przewagę.

4. ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTWA

PRAWNIKA/KANCELARII

PRAWNEJ

JAKO

Prawnik prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą/ kancelaria prawna kwalifikuje się jako „przedsiębiorstwo” w rozumieniu międzynarodowych, europejskich i krajowych instrumentów społecznej odpowiedzialności biznesu.¹⁸ Komisja UE przewiduje w komunikacie „Odnowiona strategia na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności biznesu” (ang. *“A renewed EU strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility”*) z dnia 25 października 2011 r.¹⁹, że każde przedsiębiorstwo odpowiada za swój „wpływ na społeczeństwo”.

a) Zachowanie zgodności

Jako minimum, odpowiedzialny biznes oznacza zachowanie zgodności z właściwymi przepisami prawa i regulacjami; dla prawników obejmuje to zachowanie zgodności z Zasadami samorządu prawniczego regulującymi obowiązki i normy etyczne prawnika oraz z dokumentem Rady: Karta Podstawowych Zasad prawnika europejskiego i z Kodeksem postępowania prawnika europejskiego²⁰, które omawiają obowiązki prawników z perspektywy gospodarczej i nadzoru, w niektórych obszarach dalej określone w szczegółowych wytycznych np. tych z zakresu przeciwdziałania praniu pieniędzy czy ujawniania i wykorzystywania informacji poufnych (ang. *insider trading*).

Wszelkie roszczenia w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu ze strony organizacji pozarządowych i innych interesariuszy dotyczące bardziej surowych lub innych standardów dla kwestii objętych tymi szczegółowymi zasadami samorządów prawniczych nie powinny być rozpatrywane na mocy oddzielnego systemu społecznej odpowiedzialności biznesu, ale powinny być omawiane w kontekście potrzeby zmiany lub modyfikacji istniejących zasad.²¹ Przepisy prawa, Zasady samorządów prawniczych i Wytyczne Rady stanowią odpowiedni punkt odniesienia dla prawników.

W zakresie, w jakim kwestie dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu zostały omówione w istniejących zasadach i wytycznych Rady, uznajemy je na chwilę obecną za wyczerpujące tę tematykę. Powyższe nie wyklucza oczywiście sytuacji, w której Komitet ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu Rady ponownie przyjrzy się istniejącym wytycznym Rady z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu w późniejszym terminie i przedłoży propozycje poprawek, bazując na zmianach zachodzących tym obszarze.

b) Dodatkowe (nieobowiązkowe) obowiązki z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu

Według Komisji UE przedsiębiorstwa powinny sformułować swoje podejście do społecznej odpowiedzialności biznesu, które będzie odpowiadało ich sytuacji, a w szczególności rozmiarowi przedsiębiorstwa i charakterowi prowadzonej działalności. Duże przedsiębiorstwa i przedsiębiorstwa charakteryzujące się szczególnym ryzykiem wywierania negatywnego wpływu (np. z sektora chemicznego czy wydobywczego) zachęca się do przeprowadzenia opartej na ryzyku analizy *due diligence*, w tym dla łańcucha dostaw (która to analiza może obejmować kancelarie prawne). Dla większości małych i średnich przedsiębiorstw, proces społecznej odpowiedzialności biznesu prawdopodobnie pozostanie procesem nieformalnym. Jako minimum, należy uwzględnić prawa człowieka, praktyki prawa pracy, kwestie środowiskowe i przeciwdziałanie przekupstwom i korupcji.²²

¹⁸ Zob. Wytyczne I, Część I, 3, i Część II, 2b.

¹⁹ Zob. Wytyczne I, Część I, 3b.

²⁰ Wersja z 2010 r. http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_CCBE_CoCpdf1_1382973057.pdf

²¹ Zob. np. zalecenia A4ID skierowane do samorządów prawniczych obejmują obowiązki dotyczące praw człowieka, Wprowadzenie.

²² Zob. Wytyczne I, Część I, 3b.

Ponieważ UE, a w szczególności zawód prawnika w Europie, stanowi obszar wysoce uregulowany, większość tematów z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu zostało już ujętych w istniejących wymogach dotyczących zachowania zgodności.

Dodatkowe omówione obowiązki w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu to:

- (1) Prawa człowieka, Obowiązki społeczne i środowiskowe
- (2) Relacje z klientem
- (3) Zarządzanie łańcuchem dostaw
- (4) Zadania wykonywane pro bono/charytatywnie

(1) Prawa człowieka, Obowiązki społeczne i środowiskowe

W Europie, prawa człowieka zostały szczegółowo zapisane w przepisach prawa oraz przez sądy krajowe, Trybunał Sprawiedliwości UE i Europejski Trybunał Praw Człowieka. Oddzielny system praw człowieka dla firm opracowany (przez kogo?) w drodze bezpośredniego odniesienia do Konwencji Praw Człowieka ONZ (jak zaproponowano w Zasadach przewodnich ONZ) rodzi, jak wskazano powyżej, niepewność i potencjalny konflikt z ustalonym i rozbudowanym europejskim systemem praw człowieka i praworządności, który wyznacza sfery wolności, określa odpowiedzialność firm oraz potencjalnych poszkodowanych i zawiera szczegółowe procedury, które muszą uwzględniać interesy interesariuszy.

W zakresie, w jakim kancelaria prawna prowadzi działalność w krajach o słabszych strukturach nadzorczych, gdzie zachowanie zgodności z odpowiednimi krajowymi przepisami prawa zapewnia poziom ochrony o wiele niższy niż ten, jaki przewidują standardy kraju macierzystego, wskazane byłoby opracowanie przez kancelarię prawną polityki gwarantującej równoważną ochronę dla działalności zagranicznej. Kwestia ta wymaga dalszej analizy i zostanie omówiona na późniejszym etapie.

Poza istniejącymi przepisami prawa, prawnicy zidentyfikowali szczególne obszary, gdzie mogą zrobić więcej w celu poprawy sytuacji; podjęcie takich działań zaleca się (ale znowu proporcjonalnie do rozmiaru kancelarii prawnej):

- Wspieranie działań na rzecz zapewnienia zdrowia i dobrobytu pracowników, np. wsparcie psychologiczne w celu uniknięcia wypalenia, opanowania sytuacji depresji czy kryzysu psychicznego, psychoterapia i programy treningowe przeciwdziałające bólowi kręgosłupa itd.
- Kwestie z dziedziny *gender* i różnorodności, np. świadoma rekrutacja, mentoring i coaching, programy dla pracowników-kobiet, cele zatrudnienia i partnerstwa kapitałowego, programy kształcenia ustawicznego, wyposażenie techniczne zapewniające elastyczny tryb pracy, urlopy tacierzyńskie i macierzyńskie, porozumienia z zakresu pracy w niepełnym wymiarze, polityki dotyczące pracowników niepełnosprawnych itd.
- Usprawnienia środowiskowe, np. zmniejszone zużycie papieru, ograniczenie lub kompensowanie śladu węglowego, przechowywanie plików elektronicznych, działania ograniczające zużycie wody, urządzenia oszczędzające energię, komputery podlegające recyklingowi, ograniczona liczba podróży służbowych itd.

Dla dużych kancelarii, zasadnym może okazać się opracowanie pisemnych wytycznych i polityk oraz regularne raportowanie; dla małych i średnich przedsiębiorstw – zważywszy na względnie niskie ryzyko – podejście do tych kwestii w bardziej nieformalny sposób może okazać się wystarczające. Trzeba tu jednak wspomnieć, że polityki dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu mogą zapewnić przewagę konkurencyjną w wojnie o talenty oraz gdy chodzi o atrakcyjność kancelarii dla klientów zwracających uwagę na kwestie społeczne

odpowiedzialności biznesu. Niezależnie od sytuacji, aby wprowadzić zmianę lub zapewnić rozwój w tym obszarze, struktury ładu korporacyjnego kancelarii prawnej muszą zapewniać wsparcie i motywację do podejmowania działań.

W **Załączniku** podano listę pytań, jakie mogą postawić sobie kancelarie prawne dążące do podjęcia działań w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu.

Należy wspomnieć, że opisane powyżej wymogi z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu mogą znacząco się różnić od wymogów nakładanych przez klienta na kancelarię prawną jako dostawcę usług, ponieważ te drugie wymogi są zazwyczaj mniej zróżnicowane znajdując zastosowanie do wszystkich rodzajów firm. W tym zakresie kancelaria prawna powinna dążyć do uzyskania sytuacji, w której jej obowiązki jako dostawcy będą zbieżne z jej obowiązkami jako kancelarii.

Kwestia do rozważenia:

Omówienie z klientem szczególnej sytuacji prawników i dylematów wynikających z niespójnych wymogów z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu może okazać się słusznym podejściem do tego tematu.

(2) Relacje z klientem

Organizacje pozarządowe oraz inne organizacje²³ wskazują daleko idące obowiązki dla kancelarii prawnych, gdy chodzi o analizę, wywieranie wpływu na i stosowanie sankcji wobec (potencjalnego) klienta, którego postępowanie ma lub może mieć „negatywny wpływ na prawa człowieka”. Jest powszechną zasadą, że prawnik nie może pomagać klientowi w popełnieniu przestępstwa ani nakłaniać go do jego popełnienia. Jak dotąd, stoimy na pewnym gruncie. Sięgające o wiele dalej zalecenia organizacji pozarządowych okazują się jednak pozostawać potencjalnie w sprzeczności z rolą prawnika opisaną powyżej. Na naszych gęsto zaludnionych terenach, niewiele jest działalności handlowych czy przemysłowych, które nie wywierają „negatywnego wpływu” na czyjąś własność czy czyjeś zdrowie. Przepisy prawa urbanistycznego, planowania przestrzennego i środowiskowe podają szczegółowe definicje i zakres negatywnego wpływu, którego skutki mogą odczuwać poszkodowani. Każdy prawnik zajmujący się tematyką ochrony środowiska – poprzez doradzanie lub reprezentowanie klienta w procedurze dopuszczenia – „spowoduje” „negatywny wpływ” klienta lub „przyczyni się” do niego, lub też będzie z nim „bezpośrednio powiązany” – sytuacja taka jest jednak postrzegana jako akceptowalna przez właściwe przepisy prawa. Prawnika może zasugerować wybranie mniej uciążliwych rozwiązań alternatywnym w zakresie, w jakim są one dostępne. Porada w ramach przepisów prawa nie powinna być traktowana jako naruszenie w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu czy praw człowieka. W przeciwnym razie zagrożone byłyby fundamenty zawodu prawnika.

Może zdarzyć się, że kancelaria prawna nie będzie chciała doradzać klientowi z udowodnioną historią rażących naruszeń praw człowieka, np. ze względu na ryzyko utraty reputacji. Decyzje w tym zakresie należy pozostawić danej kancelarii prawnej a analiza *due diligence* może stanowić tutaj element polityki „poznaj swojego klienta”. Jednakże sytuacja gdy ktoś taki jak masowy morderca Breivik czy naziści w trakcie procesów norymberskich, oskarżeni o najgorsze potworności, lub też spółki oskarżone o korzystanie z dziecięcej siły roboczej będą reprezentowani przez prawników jest także sytuacją godną poszanowania i zgodną z podstawowymi wymogami praworządności. Urzędowa rola prawnika ma także na celu zapewnienie rzetelnego procesu sądowego.

W zakresie, w jakim prawnik wywiera wpływ na klienta („korzysta z wpływu na klienta”), prawnik może pokierować klientem w celu zminimalizowania lub uniknięcia negatywnego

²³ Zob. A4ID Fn. 4.

wpływu. Jednak gdy klient decyduje, że nie chce skorzystać z tej porady lub, z jakiegokolwiek innego powodu, nie może lub nie chce uniknąć legalnego, ale negatywnego wpływu, korzystanie przez prawnika z możliwości wywarcia wpływu na klienta dobiega końca. Ani prawnik ani samorząd prawniczy nie mogą nałożyć na klienta obowiązku uzyskania niezamawianej porady i, jak wskazano powyżej, zobowiązanie prawnika do wycofania się w takich okolicznościach niekoniecznie stanowiłoby działanie promowania praworządności i mogłoby naruszać stosowne wymogi regulacyjne.

(3) Zarządzanie łańcuchem dostaw

Zważywszy na fakt, że europejscy prawnicy i ich typowi dostawcy nie stanowią branży wysokiego ryzyka i że zarządzanie łańcuchem wartości, obejmujące audyty łańcucha wartości, może skutkować znacznymi obciążeniami biurokratycznymi i kosztami, małe i średnie kancelarie prawne mogą, ale nie powinny zostać zobowiązane do wprowadzenia formalnego zarządzania łańcuchem dostaw.

Duże międzynarodowe kancelarie prawne mogą zostać poproszone przez ich międzynarodowych klientów o to, by posiadały formalny proces zarządzania łańcuchem dostaw, gdy będą chciały wykonywać prace na rzecz tego klienta. Proces ten może obejmować formalizowane polityki zakupowe, umowy z dostawcami i dotyczące usług, które zawierać będą określone wymogi z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu i wymogi dotyczące przeprowadzania regularnych audytów. Należy jednak rozważyć, że nie jest wskazane, aby takie polityki dotyczące łańcucha dostaw skutkowały koncentracją na rynku, eliminując małych i średnich dostawców, którzy nie są w stanie stawić czoła biurokracji i pokryć stosowne koszty.

(4) Działania wykonywane pro bono i inwestycje w społeczność lokalną

Komitet ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu przeprowadzi konsultacje z Komitetem ds. Dostępu do Wymiaru Sprawiedliwości.

5. SAMORZĄDY I STOWARZYSZENIA PRAWNICZE JAKO PRZEDSIĘBIORSTWA

Organizacje samorządów prawniczych mają własną rolę do odegrania, spójną z ich pozycją i funkcją.

Istnieją samorządy prawnicze, które formułują polityki dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu, obejmujące publikację raportów z tego obszaru, na podstawie zapisów inicjatywy UN Global Compact lub innych wytycznych w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu.²⁴

(1) Podobnie do kancelarii prawnych jako przedsiębiorstw, organizacje samorządów prawniczych mogą wprowadzić polityki dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu obejmujące

- ustalenia dotyczące kształcenia pracowników, szkoleń i zapewnienia ich dobrobytu czy pracy w niepełnym wymiarze itd.;
- adekwatne uwzględnienie kwestii z dziedziny *gender* i różnorodności w zarządzaniu, komitetach i sprawowaniu kluczowych funkcji zarządczych; może to obejmować zapisy w regulaminach organizacji ograniczające okres kadencji, możliwości ponownego wyboru na stanowisko, maksymalny wiek, w celu zapewnienia przenikania struktur; może to obejmować zapisy, że liczba kobiet i przedstawicieli innych słabiej reprezentowanych grup powinna być proporcjonalna do członkostwa w organizacji stowarzyszenia prawniczego na wszystkich poziomach hierarchii obejmujących akademię stowarzyszeń i podobne instytucje;
- optymalizację wpływu na środowisko w zakresie wytwarzania śmieci, korzystania z energii i zasobów, w tym oszczędzania zużywanego papieru itd.;
- organizacje samorządów prawniczych mogą powołać komitety ds. społecznej odpowiedzialności biznesu, które będą wspierały te organizacje i ich członków w opracowywaniu i wdrażaniu polityk dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu.

(2) Samorządy prawnicze mogą wspierać swoich członków

- poprzez zapewnienie wskazówek z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu, w szczególności gdy chodzi o zasadnicze pytania i dylematy w tym obszarze;
- poprzez zapewnienie członkom oraz w ramach systemu szkolnictwa wyższego edukacji z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu;
- poprzez zachęcenie prawników do omawiania i współpracowania z innymi prawnikami w procesie opracowywania polityk i praktyk dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu.

(3) Organizacje samorządów prawniczych mogą promować społeczną odpowiedzialność biznesu na wiele sposobów, np. poprzez powołanie komitetu ds. praw człowieka i/lub społecznej odpowiedzialności biznesu, poprzez listy protestacyjne, poprzez nagłaśnianie kwestii praw człowieka i innych kwestii z obszaru społecznej odpowiedzialności biznesu w prasie, poprzez umowy o współpracy z samorządami prawniczymi w krajach posiadających słabszy system nadzoru (np. Izba belgijska i izby afrykańskie), poprzez

²⁴ Np. Izba w Paryżu, zob.

<http://www.avocatparis.org/home/presentation-et-missions/developpement-durable.html>
<http://dl.avocatparis.org/com/anais/rse/RapportRSE.pdf>

wspieranie Prawników bez granic i innych inicjatyw w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu.

- (4) Organizacje samorządów prawniczych mogą ustanowić zasady udzielania porad pro bono i wspierania lokalnych społeczności przez samorząd prawniczy i jego członków.

6. PERSPEKTYWY

Komitet ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu *zaktualizuje tabelę krajów*²⁵, jako że Plan działań Komisji UE na lata 2011-2014 w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu przewiduje wiele działań, które mają zostać zrealizowane do końca 2014 r.; w szczególności, od państw członkowskich UE wymaga się opracowania Krajowych planów działań w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu.

Komitet ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu sugeruje opracowanie dalszych wskazówek gdy chodzi o *Kwestie do rozważenia* wskazane powyżej w celu odniesienia się do dylematów i zasadniczych pytań jakie napotykają prawnicy.

Komitet ds. Społecznej Odpowiedzialności Biznesu przeprowadzi konsultacje z Komitetem ds. Dostępu do Wymiaru Sprawiedliwości w zakresie wskazówek w obszarze działalności pro bono i inwestycji w społeczności lokalne.

²⁵See: http://www.ccbe.eu/index.php?id=94&id_comite=54&L=0

ZAŁĄCZNIK

Kluczowe pytania, które należy sobie zadać.

Dla kancelarii prawnych, które dopiero zaczynają myśleć o tym co społeczna odpowiedzialność biznesu oznacza dla nich w praktyce, poniżej zamieszczono listę przydatnych pytań, które można sobie postawić, aby zidentyfikować wstępne luki w procesie.

Ogólne/Lad

- (a) Czy Państwa kancelaria wie co to jest kluczowy wpływ społeczny i środowiskowy? Czy wpływ ten został zidentyfikowany w ramach formalnego procesu przeglądu?
- (b) W jaki sposób Państwa kancelaria zarządza różnymi obowiązkami społecznymi i środowiskowymi? Czy posiadają Państwo jakieś polityki, które są publikowane wewnętrznie? Czy zostały one oparte na inicjatywie UN Global Compact/ normie ISO 26000/ Zasadach przewodnich ONZ?
- (c) Czy posiadają Państwo formalnie alokowane zasoby o zdefiniowanych zadaniach i odpowiedzialności w zakresie wszystkich aspektów społecznej odpowiedzialności biznesu?
- (d) Czy opracowali Państwo plan działań i wyznaczyli cele?
- (e) Czy mierzą Państwo zwrot z inwestycji/ wpływ Państwa inicjatyw społecznych i środowiskowych?
- (f) Czy zidentyfikowali Państwo kluczowych interesariuszy – pracowników, klientów, społeczność lokalną, samorząd/stowarzyszenie prawnicze? W jaki sposób komunikują się Państwo z nimi w tych tematach?
- (g) Czy ujęli Państwo realizację celów dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu w procesie oceny kluczowych pracowników?
- (h) Czy chcą Państwo przedkładać raporty niefinansowe do publicznej wiadomości?

Pracownicy

- (a) W jaki sposób Państwa kancelaria troszczy się o zdrowie i dobrobyt pracowników?
- (b) Czy Państwa kancelaria mierzy dane demograficzne dla pracowników?
- (c) W jaki sposób Państwa kancelaria podchodzi o kwestii różnorodności i wykluczenia w miejscu pracy?
- (d) W jaki sposób Państwa kancelaria rozwija umiejętności pracowników?
- (e) W jaki sposób Państwa kancelaria szkoli i angażuje pracowników w zakresie aspiracji w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu i podstawowych wartości?
- (f) Czy Państwa kancelaria zapewnia doświadczenie zawodowe i inne możliwości rozwoju aspiracji młodych ludzi z nietradycyjnych środowisk?
- (g) Jakie są Państwa polityki rekrutacyjne – czy są otwarte na wszystkie osoby?
- (h) Czy Państwa kancelaria uczestniczy w inwestycjach lokalnych i programach wolontariatu?
- (i) Czy posiadają państwo formalny program pro bono?

Środowisko

- (a) Co mogą Państwo zrobić, aby ograniczyć Państwa wpływ na środowisko – zużycie papieru, energii, wody, redukcja/kompensacja śladu węglowego, redukcja odpadów, możliwości przetwarzania odpadów?

- (b) Czy stosują Państwo jakieś normy/standardy referencyjne?
- (c) Czy wyznaczyli Państwo cele (poziomy) na kolejne lata? Kto dokona przeglądu postępu prac?

Relacje z klientem

- (a) Czy Państwa procesy obsługi klienta i podejmowania się nowych spraw przewidują poziom należytej staranności i weryfikacji (proporcjonalnej do rozmiaru i zasobów kancelarii) w celu sprawdzenia czy nie występują kwestie dotyczące naruszenia praw człowieka po stronie klienta czy w zakresie danej sprawy?
- (b) Czy są Państwo w stanie udzielać porad z zakresu miękkich/twardych przepisów prawa dotyczących społecznej odpowiedzialności biznesu? Czy powinni Państwo ująć ten obszar w Państwa ofercie skierowanej do klientów czy też go z niej wykluczyć?

Łańcuch dostaw

- (a) Czy posiadają Państwo własne procedury odpowiedzialnego wyboru dostawców?
- (b) Czy przeprowadzili Państwo przegląd istniejącego łańcucha dostaw pod kątem jego zgodności z Państwa wartościami i celami?
- (c) Jakim zobowiązaniom podlegają Państwo wobec klientów w tym zakresie?

Inwestycje w społeczność lokalną

- (a) Jaki jest Państwa wkład w społeczność/społeczności, w których prowadzą Państwo działalność?
- (b) Czy są jakieś szczególne obszary potrzebujące wsparcia, do poprawy sytuacji których mogliby się Państwo przyczynić lub w które Państwa pracownicy – prawnicy i pozostałe osoby – mogliby się zaangażować w ramach działań wolontariatu?
- (c) Czy posiadają państwo programy przekazywania odpowiednich środków/zasobów?